

På spaning efter bibliotek i Istanbul

Istanbul är fyllt av välsorterade boklådor, men biblioteken har inte förmått förnya sig och blir allt färre.

Balsam Karam

Det har sagts om Turkiets första president Mustafa Kemal Atatürk att han var en god dansare som gärna ägnade sig åt läsning. Att han hyste ett stort språkintresse gör sig känt genom 1928-års språkreform där det ottomanska skriftspråket övergavs till fördel för en ny turkiska med en modifierad version av det latinska alfabetet som bas. Utan förvarning vaknade 90 procent av Turkiets befolkning den 1 november 1928 till ett oväntat fall av analfabetism, tätt följt av fler reformer som skulle komma att lägga grunden för vad som än idag refereras till som det ”moderna Turkiet”.

Drygt 70 år efter hans död är Atatürks närvaro i landet minst sagt uppenbar; fortfarande kretsar den i många fall extrema nationalism som omhuldar Turkiet kring hans karaktär och så ofta figurerar han på bild, att ett amerikanskt par på besök stoppar mig och frågar huruvida mannen på bild är Turkiets nuvarande president. Nej, svarar jag, fullt införstådd med deras förvirring. Mannen är vad en kan kalla landsfader, grundare av den turkiska republiken och en symbol för det moderna Turkiet. Då förstår vi, säger de och vandrar vidare, fortfarande oklara över hur grundaren hänger ihop med vimplar, vävda mattor, pussel och allt annat som bär antingen hans namn eller avbild.

När jag snurrig av förväntan inför min tre månader långa vistelse i Istanbul landade på Atatürk Airport och från flygplatsen åkte över Atatürk Bridge och vidare förbi upplysta porträtt av Atatürk längs boulevarderna

*Utan förvarning
vaknade
90 procent
av Turkiets
befolkning den 1
november 1928 till
ett oväntat fall av
analfabetism,*

och motorvägarna, var hans närvaro ingenting jag reflekterade intensivt över, avtrubbad som jag har blivit. Dagen efter letade jag fram livsviktig information – närmaste mataffär, busshållplats, färja och bibliotek – och föga förvånande svarade mig internet att ett av de största folkbiblioteken i Istanbul heter Atatürk Kitaplığı, finns om hörnet till det stora Taksim-torget och är allmänt känt för att vara enastående på barnlitteratur. Jag skyndade mig att packa en väska med anteckningsblock, vatten och en provisoriskt ritad karta; snart skulle jag stå vid porten till en oerhörd byggnad, en som skjuter i skyn och låter kanterna svämma över liksom ett Stockholms slott med tusen gånger större existensberättigande, och där skulle jag djupdyka i litteratur jag enbart skulle förstå en bråkdel av.





Ett par timmar senare återvände jag fullständigt tom på bibliotekserfarenheter. Nästa dag sökte jag rita en bättre karta och för en gångs skull skriva ut gatunamn och nummer, och återvände än en gång helt utan resultat. Tredje dagen var jag nogg med att utesluta möjliga felmarginaler – undermålig frukost, kallt kaffe, misstaget att surfa in på svenska dagstidningars internetbilagor och där naivt leta fram kultursidorna i tron om att de till skillnad från resten av tidningen erbjuder någonting intressant att läsa – vägen var nogg undanrörd och än en gång gick jag gatan upp och ner, fjärde vändan, femte, såg butiksinnehavarna ställa sig i dörröppningarna och medömkannde blicka ner på mig, de vilande hundarna längs trottoarerna lyfta huvudet från lövhögarna, katterna stanna upp mitt i en rörelse som för att göra stunden desto mer surrealistisk och bilarna sakta ner inför min förvirring.

Med väskan tung över axeln och fast besluten om att inte vara till desto större åtlöje, tog jag bakgatan hem och försjunken i tankar över var jag lämnade mitt en gång fantastiska lokalsinne, gick jag till en början helt förbi Atatürk Kitaplığı. En uniformerad vakt stod lutad mot en grind och rökte, längre bort en spärr likt spärrarna till en matbutik, trasig och uppenbart malplacerad, på båda sidor fritt att stiga in och ner i en trädgård med utsikt över Bosporen och med en asfalterad gång som tycktes leda rakt in i byråkratins hjärta; kantigt, mörkt och förlagd i skugga.

Atatürk Kitaplığı var till min förvåning varken hög, särskilt iögonfallande eller på annat sätt överväldigande. Det är en kantad byggnad som storleksmässigt närmar sig Jakobsbergs bibliotek gånger två, belägen på två våningar där den övre inhyser skön- och facklitteratur och den nedre främst

icke-digitaliserad informationssök i gamla arkiv, däribland press- och kartarkiv. Den övre delen är inredd med flerkantade bord där besökarna utan ansträngning kan mötas, samtidigt som ett tydligt avstånd särskiljer platserna och förser dem med eluttag och ljuskällor. Där finns även datorer att låna, ett trådlöst nätverk och en centralt belägen informationsplats där bibliotekarierna arbetar. Böckerna följer väggarna och bortre sidan av båda våningar är täckta med fönster; utan tvekan har Atatürk Kitaplığı en av världens vackraste utsikter som lika mycket erbjuder ett naturligt ljusflöde som en distraktion för det läströtta ögat.

Trots det bildsköna står jag med öppen mun och undrar hur utrymmet någonsin ska inhysa ens hundra av de 14 miljoner invånare på båda sidor om Bosporen. Det gör det självfallet inte. Antalet böcker och studieplatser är obeskrivligt undermåliga och av deras barnboksriktning syns mycket lite; som arbetsplats är Atatürk Kitaplığı fullkomligt tyst utom för det återkommande ljudet av blad som vänds, och det slår mig att den storlek jag väntar mig med platser förknippade med Atatürk här har omvandlats till en vördnad som understryker platsens storslagenhet, och jag kan överhuvudtaget inte tänka mig några barnbesökare. Barnbesökare skulle förövrigt ha mycket svårt att passera den säkerhetskontroll som inleder varje besök. Innan jag tilläts gå in till boksamlings- och arkivrummet krävdes min underskrift på en besökslista och en inlämnad identitetshandling, i mitt fall passet, varpå jag fick ett kort som vid besöksslutet återlämnades för mig att återfå passet.

Det verkligt problematiska med Atatürk Kitaplığı är dock varken den närmast fascistiska besöksprocessen som omöjliggör papperslösas inträde till biblioteket eller den för mig som svensk biblioteksbesökare ovanliga tystnaden och vördnaden; det problematiska är att Atatürk Kitaplığı med sina brister är ett av få publika bibliotek i Istanbul och att det varken storleksmässigt eller som boksamlingsplats utgör ett undantag. Bibliotek som hör till privata institutioner har många gånger reglerade besöks- och utlåningsvillkor och Istanbuls otaliga privata universitet har lika många privata bibliotek stängda för allmänheten. Dagligen passerade jag Bahçeşehir University och blickade in i biblioteket som tomt väntade på studenter och vaktades av beväpnade vakter

Det verkligt problematiska med Atatürk Kitaplığı är dock varken den närmast fascistiska besöksprocessen som omöjliggör papperslösas inträde till biblioteket eller...



Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Ingå bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.



vid universitetsporten. Istället är Istanbul en stad överfull av bokaffärer som i varje gathörn upptar flera butiksplan och inhyser såväl klassisk litteratur, turkisk och kanoniserad västerländsk, som nya skön- och facklitterära böcker, allt kommersiellt gångbart och för stunden populärt hos läsarna.

Jag talade med en konststudent som planerar en performancefestival i Istanbul nästa sommar, och frågade honom om hur biblioteksutvecklingen i staden har sett ut de senaste decennierna. Han berättade att biblioteken var fler och mer välbesökta för 15 år sedan och att nedläggningen långsamt tog vid i början av 2000-talet. Vi talade om anledningarna och han berättade att det bland annat handlade om bibliotekens oförmåga att anpassa sig till en mer digitaliserad värld och till besökare som krävde ett utbud som bättre mötte deras vardag. Han talade även om ett minskat antal akademiska forskare och om återkommande politiska beslut som förespråkade konsumtion snarare än icke-vinstdrivande kulturutövning. ”De uppmanar oss att köpa, inte att läsa och lära.”

Konsekvenserna av en undermålig bibliotekspolitik, ett överflöd av bokaffärer och alltfler

Biblioteken var fler och mer välbesökta för 15 år sedan och att nedläggningen långsamt tog vid i början av 2000-talet

privata bibliotek med specialiserad och i många fall sponsrad boksamling, är på sikt förödande för den fattiga befolkningen i synnerhet och kulturutövningen i allmänhet. Också om Turkiet aldrig har haft för avsikt att använda bibliotek som folkbildningsplatser, står nu en enorm del av befolkningen utan möjligheter till gratis kulturbildning. Självfallet drabbas arbetarklassen hårdast av de nedlagda biblioteken och om vi trots allt antar att yngre och vuxna läsare har möjlighet att handla en och annan bok under en viss tidsperiod, återstår ändå frågan om utbud och vinstintresse, samt om barnens och de äldres möjligheter. Då har vi trots allt inte talat om bibliotekens roll som icke-kommersiella och öppna mötesplatser, samt om de möjligheter som biblioteken kan erbjuda vad gäller att bekanta sig med medier som många är nyfikna på men saknar ekonomiska och sociala möjligheter att närma sig.

I tider då Nacka kommun önskar sälja ut och privatisera alla sina bibliotek är det varken främmande eller överdrivet att tala om en liknande utveckling i Sverige. Vad uppmantrar våra politiker oss att göra och hur tvingar de bort oss från våra en gång givna mötesplatser? Vad händer med de återstående folkbiblioteken, hur kommer framtidens bibliotekssamlingar att vara komponerade och framförallt: vilken strategi har vi för att möta en sådan utveckling?

Balsam är litteraturvetare bosatt i Stockholm